

Türkiye Selçuklu Siyasetinde İstisnai Bir Evlilik: Berduliye (Prodoulia) Hatun ile Vezir Şemseddin İsfahânî

Elif Kömürcü | 0000-0003-0674-1769 | elif.komurcu@erzincan.edu.tr

Arş. Gör. Dr. | Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi | Fen-Edebiyat Fakültesi

Erzincan | Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/02h1e8605>

Öz

Türkiye Selçuklu tarihinin sıra dışı siyasi evliliklerinden biri, Konya'nın zengin Hristiyan ailelerinden birine mensup ve bir Rum papazın kızı olan Berduliye (Prodoulia) Hatun ile Vezir Şemseddin İsfahânî arasında gerçekleşmiştir. Berduliye Hatun, Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in eşi, Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un ise annesiydi. Türkiye Selçuklu Devletinde etkili bir devlet adamı olan Şemseddin İsfahânî rakip devlet adamlarını tasfiye ederek iktidarını pekiştirmiş ve saray nüfuzunu güçlendirmek amacıyla dul kalan Berduliye Hatun ile evlenmiştir. Bu evlilik, vezirin hanedana doğrudan bağlanmasını sağlamış, birliktelikten doğan erkek çocuk ise meşruiyetini daha da artırmıştır. Ayrıca Selçuklu-Moğol ilişkilerinin yoğun olduğu bu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti'nin yönetim mekanizmasının bozulmasında, Şemseddin İsfahânî'nin bu evlilik ile hanedan üzerinde fiilî hâkimiyet kurması, devlet işleyişini şahsi iktidarını pekiştirme aracı hâline getirmesi, saray protokolünü ve hanedan teamüllerini ihlâl etmesi önemli bir rol oynamıştır. Vezirin, rakip devlet adamlarını tasfiye etmesi ve karar alma süreçlerini tekeline alması, danışma meclisinin (Divân-ı Saltanat) işlevini zayıflatmış; böylece yönetim, ortak akla dayalı bir idareden, bireysel çıkarların ön planda olduğu otoriter bir yapıya evrilmiştir. Bu çalışma, söz konusu evliliği Selçuklu siyasi geleneği, saray hiyerarşisi ve dönemin güç mücadeleleri bağlamında ele almakta; olayın devlet mekanizmasındaki yeri ve siyasi sonuçlarını incelemektedir. Daha önce hiçbir vezirin dul kalan bir Sultan eşiyle evlenmediği Türkiye Selçuklu tarihinde, Berduliye Hatun-Şemseddin İsfahânî evliliği, kişisel hırs, meşruiyet arayışı ve güç siyaseti ekseninde eşsiz bir örnek olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Türkiye Selçukluları, II. Gıyâseddin Keyhusrev, Şemseddin İsfahânî, Berduliye Hatun, Evlilik

Atıf Bilgisi

Körmürcü, Elif. “Türkiye Selçuklu Siyasetinde İstisnai Bir Evlilik: Berduliye (Prodoulia) Hatun ile Vezir Şemseddin İsfahânî”. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 24 (Aralık 2025), 81-100.
<https://doi.org/10.23897/usad.1761580>

Geliş Tarihi	9.08.2025
Kabul Tarihi	9.12.2025
Yayın Tarihi	31.12.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	usad@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

An Exceptional Marriage in Seljuk Turkish Politics: Berduliye (Prodoulia) Hatun and Vizier Şemseddin İsfahânî

Elif Kömürcü | 0000-0003-0674-1769 | elif.komurcu@erzincan.edu.tr

Dr. Research Assistant | Erzincan Binali Yıldırım University | Faculty of Science and Literature

Erzincan | Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/02h1e8605>

Abstract

One of the most unusual political marriages in Seljuk Turkish history took place between Berduliye (Prodoulia) Khatun, who belonged to a wealthy Christian family in Konya and was the daughter of a Greek priest, and Vizier Şemseddin İsfahânî. Berduliye Khatun was the wife of Sultan Gıyâseddin Keyhusrev II and the mother of Sultan İzzeddin Keykâvus II. Şemseddin İsfahânî, an influential statesman in the Seljuk Empire of Turkey, consolidated his power by eliminating rival statesmen and married the widowed Berduliye Khatun to strengthen his influence in the palace. This marriage ensured the vizier's direct connection to the dynasty, and the male child born from the union further increased his legitimacy. Furthermore, during this period of intense Seljuk-Mongol relations, Şemseddin İsfahânî's establishment of de facto control over the dynasty through this marriage, his use of state affairs as a means of consolidating his personal power, and his violation of court protocol and dynastic customs played an important role in the breakdown of the administrative mechanism of the Seljuk State of Turkey. The vizier's elimination of rival statesmen and monopolization of decision-making processes weakened the function of the consultative council (Divân-ı Saltanat), thus transforming the administration from a collective decision-making system to an authoritarian structure where individual interests took precedence. This study examines the marriage in question within the context of Seljuk political tradition, palace hierarchy, and power struggles of the period, examining its place in the state mechanism and its political consequences. In the history of the Seljuk State in Turkey, where no vizier had ever married the widow of a Sultan before, the marriage of Berduliye Hatun and Şemseddin İsfahânî is considered a unique example of personal ambition, the search for legitimacy, and power politics.

Keywords

Türkiye Seljuqs, Gıyâseddin Keyhusrev II, Şemseddin İsfahânî, Berduliye Khatun, Marriage

Citation

Kömürcü, Elif. “An Exceptional Marriage in Seljuk Turkish Politics: Berduliye (Prodoulia) Hatun and Vizier Şemseddin İsfahânî”. *Journal of Seljuk Studies* 24 (December 2025), 81-100.
<https://doi.org/10.23897/usad.1761580>

Date of Submission	09.08.2025
Date of Acceptance	09.12.2025
Date of Publication	31.12.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	usad@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Türkiye Selçuklu Devleti, XI. yüzyılın sonlarından XIII. yüzyılın ortalarına kadar Anadolu topraklarında önemli bir siyasi ve kültürel güç olarak varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde evlilikler, yalnızca bireysel ya da ailevi bir mesele olmaktan öte, devletin siyasi yapısı ve toplumsal düzeni üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Selçuklu hanedanı ve beyleri arasındaki evlilikler, ittifaklar kurmak, siyasi nüfuzu pekiştirmek ve farklı etnik, dini veya bölgesel grupları bir arada tutmak amacıyla stratejik araçlar olarak kullanılmıştır (Alıç, 2021, s. 108; Kesik, 2021, s.461).

Selçuklular döneminde hükümdar eşleri —ki genellikle “Hatun”, “Sultan Hatun”, “Melike” veya “Terken” unvanlarıyla anılmışlardır— yalnızca saray içi bir konumda değil, aynı zamanda siyasi, diplomatik ve iktisadî bir otorite olarak da önemli roller üstlenmişlerdir (Bezer, 2011, s.509; Özcan, 1997, s.499-500). Türkiye Selçukluları döneminde Hatunlar, yalnızca hükümdarın eşi olarak değil, aynı zamanda devletin siyasi meşruiyetini ve toplumsal düzenini temsil eden nüfuzlu figürler olarak öne çıkmışlardır. Diğer taraftan bu dönemde Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev’in Gürcü asıllı eşi Tamara Hatun’a olan sevgisini göstermek için Sultan, bastırdığı paralarda karısının yüzünü resmettirmek istemiş, ancak bu durum Türk-İslâm devlet geleneğine aykırı olan bu düşünce, devlet erkânı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bunun üzerine Sultan sikkelerin bir yüzünde aslan ve güneş motiflerini kullanmıştır. Bu kompozisyonda aslan Sultan’ı, güneş ise Tamara Hatun’u temsil etmektedir (Ahmed b. Mahmud, 2011, s. 308; Abu’l Farac, 1950, s. 537; Ögel, 2014, s. 237; Çaycı, 2019, s. 38; Parlar, 2002, s. 918-922.) Yine bu dönemde Hatunlar sadece saray çevresinde değil, aynı zamanda vakıf ve mimarî faaliyetler yoluyla kamusal alanda da etkili olmuşlardır. Vakfiyelerinde kendi adlarına gelir kaynakları, mülkler ve hizmetliler zikredilmiştir; bu durum, onların mülkiyet hakkına sahip olduklarını ve ekonomik bağımsızlık kazandıklarını göstermektedir (Durukan, 2019, s. 21-36).

Türkiye Selçuklu Devleti’nin siyasi istikrarı ve toplumsal yapısı, özellikle hanedan üyeleri ve önemli devlet adamları arasında gerçekleştirilen evliliklerle yakından ilişkilidir. Bu evlilikler, siyasi ittifakların pekiştirilmesi ve güç dengelerinin korunması açısından oldukça önemlidir. Bu çerçevede, Şemseddin İsfahânî ile Berduliye Hatun’un evliliği, sadece iki kişinin bir araya gelmesi değil, aynı zamanda devletin yönetimindeki karmaşık ilişkilerin ve güç mücadelelerinin bir yansıması olduğu görülmektedir. Nitekim Şemseddin İsfahânî, dönemin önemli bürokratlarından biri olarak devletin yönetiminde etkili bir rol oynarken, Berduliye Hatun’un da Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev’in dul eşi olması bu evliliği stratejik bir ortaklığa dönüştürmüştür.

Ancak, Türkiye Selçuklu Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan çocuk yaşta tahta geçen dirayetsiz Sultanlar ile şahsi çıkarları doğrultusunda hareket eden muhteris devlet adamları, idare mekanizmasının zayıflamasına yol açmıştır. Bu durum, devlet içinde siyasi istikrarsızlık ve sosyal huzursuzlukların artmasına neden olmuş, ekonomik düzeni olumsuz etkilemiştir. Böylesi bir iç buhran döneminde, Moğol istilası gibi dış tehditler de devleti iyice savunmasız bırakmış ve sonuç olarak Türkiye Selçuklu Devleti’nin yıkılışına zemin hazırlamıştır (İbn Bîbî, 2014, s. 497; Turan, 2011, s. 440). Bu bağlamda Şemseddin İsfahânî ve

Berduliye Hatun'un evliliği, bu karanlık dönemde devletin çalkantılı siyasi atmosferini anlamak açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu evlilik, aynı zamanda Türkiye Selçuklularındaki güç dengelerinin ve hanedan ilişkilerinin devlet yönetimindeki etkisini gözler önüne sermektedir.

1. Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Evlilikleri

Alâeddin Keykubâd'ın 634/1237 yılında vefatının ardından oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliaht olarak tayin etmiş olsa da Sâdeddin Köpek, Kadı Şerafettin'in oğlu Taceddin Pervane, Seyfeddin Ayaba, üstadüddâr Cemaleddin Ferruh ve Gürcüoğlu Zahirüddin gibi nüfuzlu devlet adamlarının müdahalesiyle, Gıyâseddin Keyhusrev 5 Şevval 634 / 1 Haziran 1237 yılında tahta çıkarılmıştır (İbn Bîbî, 2014, s. 80; Turan, 2001a, s.620-629; Yinanç, 2013, s.124). Ancak Gıyâseddin Keyhusrev, kendisini tahtın meşru varisi olarak görmediğinden, iktidarını güvence altına almak amacıyla birtakım tedbirler almaya yönelmiştir. Bu doğrultuda, tahta çıktıktan kısa süre sonra, saltanatı için tehdit oluşturabilecek kişileri ortadan kaldırmak üzere harekete geçmiştir. Özellikle üvey annesi Melike Adiliye Hatun'un¹ Eyyûbî hanedanına mensup oluşu ve Selçuklu hanedanlığı içindeki etkili konumu nedeniyle bir tehdit, oğullarını ise taht için potansiyel rakip olarak gören II. Gıyâseddin Keyhusrev, Sadeddin Köpek'e hem Adiliye Hatun'un hem de oğullarının ortadan kaldırılması emrini verdi. Sâdeddin Köpek, bu emir üzerine Melike Adiliye/Gaziye Hatun'u Ankara'ya göndermiş, burada Gâziye Hatun, yayın kirisiyle boğdurularak öldürülmüştür.² Bu trajik olayda, Mahperi Huand Hatun'un (Esterabadi, 2014, s. 55; Hacıgökmen, 2012, s. 113-114; Eastmond, 2010, s. 78-88; Yalman, 2017, s. 237; Durukan, 2019, s. 27-28) da etkili olduğu düşünülmektedir. Rivayetlere göre, Adiliye Hatun'un saray içerisindeki yükselen nüfuzu ve dikkat çeken konumu, Mahperi Huand Hatun'da kıskançlık duyguları uyandırmış ve onu oğlu Gıyâseddin Keyhusrev ile iş birliği yapmaya sevk etmiştir (Turan, 2011, s.404; Arık, 1999, s. 88; Hacıgökmen, 2010, s. 479; Kütük, 2018, s. 295; Taşcı, 2018, s. 161-197).

II. Gıyâseddin Keyhusrev ilk evliliğini Gürcü Kraliçesi Tamara ile gerçekleştirmiştir. Meliklik döneminde nişanlı olan Sultanın bu evliliği, ancak tahta çıktıktan sonra resmîyet kazanabilmiştir (İbn Bîbî, 2014, s. 417). Bu evlilik, Türkiye Selçukluları ile Gürcistan arasında diplomatik bir yakınlaşmayı amaçlamış olmakla birlikte, bölgede yaşanan Moğol tehdidi bu

¹ Alâeddin Keykubâd ise 2 evlilik gerçekleştirmiş olup ilki 618/1221 yılında Mahperi Hatun ile olan evliliğidir. Bu evliliğinden Gıyâseddin Keyhusrev adında bir oğlu ve ismi bilinmeyen bir kızı olmuştur. Sultan Alâeddin Keykubâd'ın ikinci evliliği ise 624/ 1226-1227 yılında Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in kızı Adiliye Hatun ile gerçekleştirmiştir. Sultanın, Melike Adiliye Hatun'dan İzzeddin Kılıç Arslan, Rükneddin Süleyman ve Melike adında 3 çocuğu olmuştur. Bk. İbn Bîbî, 2014, s. 433; Münecimbaşı, 2001, s. 94; Uyumaz, 2012, s. 19.

² Kaynaklarda Hatun'un ölümünden önce şu şekilde dua ettiği bildirilmektedir: *Her hareketinde asil yaradılışının izleri görülen, son derece iffetli ve namuslu olan bu Merhume, cellatlar gelmeden önce izin alıp abdestini yeniledi. Hayatına veda etmek için iki rekât namaz kıldı. Yüzünü dua kiblesi olan göğe çevirerek Allah'ım ben senin kulunum ve kulunun zulüm görmüş, ümitsizliğe düşmüş, değersiz kızyım. Benimle çocuklarım arasında karanlık perde koydular. Ruhumu ve vicdanımı köreltip kanımı akıtmaya niyet ettiler. Allah'ım çocuklarımı sana emanet ediyorum. Onları koru. Sen tövbeleri kabul eder, kullarına acırsın. Zalimlere hak ettiği cezayı ver. Beni acı ve beni bağışla, tövbelerimi kabul et.* Bk. İbn Bîbî, 2014, s. 455-456.

süreci gölgelemeye başlamıştır. Babası I. Alâeddin Keykubâd, Anadolu'daki siyasi üstünlüğünü sağlamlaştırmaya çalışırken, Cormagon ve Baycu Noyan komutasındaki Moğol birlikleri, Sivas yakınlarında bulunan ve Kemâleddin Ahmed b. Rahat Ribatı adıyla bilinen kervansarayına kadar ilerleyerek bu bölgeleri yağmalamışlardır. Bu tehdit karşısında Selçuklu Sultanı, Kemâleddin Kamyâr komutasında bir orduyu bölgeye sevk etmiş, bunun üzerine Moğol birlikleri geri çekilmiştir. Kemâleddin Kamyâr, Erzurum'da kaldığı süre zarfında çeşitli casuslar göndererek bölgedeki gelişmeleri denetim altında tutmuştur. Moğolların Gürcü Kraliçesi Rusudan'ın kışkırtmalarıyla harekete geçtiğini öğrenmesi üzerine, "bu bahane bizim için yeterlidir" diyerek ordusuyla Gürcistan topraklarına doğru ilerlemiştir. Selçuklu birlikleri, Hah (Gag) ve Nagh (Nagah) gibi stratejik kaleleri ele geçirince, Kraliçe Rusudan siyasi bir manevra olarak Sultan Alâeddin Keykubad'ın devlet erkânına ve ileri gelenlerine övgülerde bulundu. Bu bağlamda, iki taraf arasında sıhriyet yoluyla yakınlık kurmak amacıyla kızı Tamara'yı Sultan'ın oğlu II. Gıyâseddin Keyhusrev ile evlendirme niyetini bildirdi. Sultan Alâeddin Keykubad, Gürcü Kraliçesi Rusudan'ın bu teklifini olumlu karşıladı; kızı Tamara'nın, oğlu II. Gıyâseddin Keyhusrev ile evlenmesine onay verdi. (Neşri, 1949, s. 20-21; İbn Bîbî, 2014, s. 414). Ancak II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Gürcü Kraliçesi Rusudan'ın kızı Tamara ile evliliği tahta çıktıktan sonra 635/1238 yılında düzenlenen ihtişamlı törenle gerçekleşmiştir. Sultanın bu evlilikten Alâeddin Keykubad adında bir erkek çocuk ile Havendzâde (ya da Hundi)³ ve Aynü'l-Hayât (Eflaki, 2001, s.287) adlı iki kız çocuğu dünyaya gelmiştir.⁴ II. Gıyâseddin Keyhusrev'in vefatından 21 gün sonra Gürcü Hatun, Muînüddin Süleyman Pervane ile 643/ 1245 yılında evlenmiştir (Abu'l Farac, 1950, s.

³ Bazı kaynaklarda Havendzâde'nin, Muînüddin Pervâne'nin kızı olduğu ileri sürülse de bu bilgi gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Bu karışıklık, Havendzâde'nin Pervâne'nin öz kızı değil, üvey kızı olduğunun göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu yanlış kanaat, Muînüddin Pervâne'nin, merhum Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in dul eşi Gürcü Hatun ile evlenmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Gürcü Hatun'un, II. Gıyâseddin Keyhusrev'den olan kızı Havendzâde, annesinin Pervâne ile yaptığı evlilik nedeniyle bazı kaynaklarda Pervâne'nin kızı olarak zikredilmiştir. Ancak bu durum biyolojik değil, evlilik dolayısıyla kurulan üvey ebeveynlik ilişkisine dayanmaktadır. Bk. Eflaki, 2001, 271; Gürbüz, 2004, s. 145-160).

⁴ Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev, Gürcü prensesi Tamara Hatun ile evlendikten sonra Hatun'a duyduğu sevgi ve bağlılık o denli artmıştı ki, bastırıldığı paralarda eşinin yüzünü resmettirmek istemiştir. Bu uygulama, halk nezdinde Hatun'un itibarını artırma niyeti taşısa da Türk-İslam devlet geleneğine aykırı bulunmuş ve devlet erkânı tarafından hoş karşılanmamıştır. Ancak Sultan İran mitolojisinden etkilenerek bastırıldığı sikkelerin bir yüzüne kendisini temsil eden aslan, diğer yüzüne ise eşini simgeleyen güneş tasvirini kazıtmıştır. Aslan figürü, gücü ve kudreti temsil ederken; güneş motif, Hatun'un hayatına kattığı ışık ve sıcaklığı sembolize etmekteydi. Aynı zamanda bu güneş tasviri, Hatun'un talih ve dişilik yönüne de bir göndermeydi. Nitekim Türk mitolojisinde güneş, dişiliğin, doğurganlığın ve koruyuculuğun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, şîr ü hurşîd (aslan ile güneş) tasvirli sikkeler ilk kez II. Gıyâseddin Keyhusrev döneminde basılmıştır. Bk. Ahmed b. Mahmud, 2011, s. 308; Abu'l Farac, 1950, C. 2, s. 537; Turan, 2011, s. 435; Dündar, 2021, s. 92-93; Kaymaz, 2014, s. 74; Ögel, 2014, s. 237; Çaycı, 2019, s. 38; Çoruhlu, 2000, s. 137; Parlar, 2002, s. 918-922; Parlar, 2001, s. 195-196; Grigor, 2007, s. 35; Quentin, 2006, s. 58-60; Anglois, 1982, s. 30-31; Akropolites, 2008, s. 75; Şen, 2021, s. 277.

537- 538; Ahmed b. Mahmud, 2011 s. 309; Kazvini, 2018, s. 382; Kaymaz, 1970, s. 65-66; Kesik, 2020, s. 91-93).

II. Gıyâseddin Keyhusrev'in bir diğer evliliği de Halep Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'n-Nâsır Yûsuf'un kız kardeşi Gâziye Hatun ile gerçekleşmiştir. El-Melikü'n-Nâsır, I. Alâeddin Keykubâd'ın 634/1237 yılında vefatının ardından II. Gıyâseddin Keyhusrev'e başsağlığı dilemiş ve Alâeddin Keykubâd döneminde yapılan tâbiyet antlaşmasına bağlı kalacağını bildirmiştir. İlerleyen yıllarda Sultan, iki taraf arasındaki ilişkileri daha da kuvvetlendirmek amacıyla Tokat Kadısı İzzüddin aracılığıyla Halep hükümdarına elçi göndererek, onun kız kardeşi Gâziye Hatun ile evlenmek istediğini bildirmiştir. Buna karşılık, kendi kız kardeşini de el-Melikü'n-Nâsır'a eş olarak vermeyi teklif etmiştir. Karşılıklı olarak olumlu karşılanan bu teklif üzerine, Tokat Kadısı nikâh akdini gerçekleştirmiştir. Gıyâseddin Keyhusrev ile Gâziye Hatun'un nikâhı, el-Melikü'n-Nâsır'ın Halep Kalesi'ndeki sarayında yapılmıştır. Dönemin Halepli tarihçisi İbnü'l-Adîm'e göre, bu evlilik için hazırlanan çeyizin değeri 50.000 altın olarak belirlenmiş ve nikâhın ardından şehirde büyük bir şenlik tertip edilerek etrafa saçılar (bahşişler) dağıtılmıştır (İbnü'l Adim, 2011, s. 5; Şeşen, "Eyyubîler", 2012, s. 375./ Turan, 2011 s. 425). Öte yandan, Gıyâseddin Keyhusrev'in kız kardeşi Melike Hatun da el-Melikü'n-Nâsır ile evlendirilmiş, bu evlilik 14 Zilkâde 635 / 28 Haziran 1238 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu karşılıklı evlilikler, Selçuklu ve Eyyûbî hanedanları arasında hem akrabalık bağlarının kurulmasına hem de diplomatik ilişkilerin pekiştirilmesine zemin hazırlamıştır (Turan, 2011, s. 426; Bekar, 2004, s. 68-70; Özbek, 1999, s. 447; Tomar, 2004, s. 78-79).

Sultanın bilinen iki evliliği daha bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde Konya zenginlerinden bir ailenin kızı olan Berduliye Hatun ile yapmıştır (İbn Bîbî, 2014, s. 20; Turan, 2020, s. 151; Turan, 2011, s. 430; Melville, 2009, s. 54; Shukurov, s. 113-150; Simon, 2006, s. 61). Diğer evliliğinde ise Hatun'un ismi bilinmemekle birlikte gerçekleşen bu evlilikten Rükneddin Kılıç Arslan adında oğlu olmuştur. Sultanın diğer bir evliliği de Mengücekoğullarından Kögonya (Şarki-Karahisar) meliki Muzaffereddin Mehmed'in kızı ile gerçekleşmiştir (İbn Bîbî, 2014, s. 366; Uyumaz, 2012, s. 377).

2. Berduliye Hatun'un Kimliği ve Sultan ile Evliliği

Berduliye Hatun, Konya zenginlerinden Hristiyan bir aileye mensuptur. Shukurov'un aktardığına göre, "Prodoulia Hatun" (Berduliye), bir Rum papazın kızıydı (Shukurov, 2013, s. 113-150; Turan, 2020, s. 151). Ailesinin diğer fertleri olan Kir Kedid ve Kir Hadid adlı kardeşleri gibi, bu aile bireyleri Bizans geleneklerinde yaygın olan "Kyr" unvanıyla anılmaktaydı. Berduliye Hatun'dan, II. Gıyâseddin Keyhusrev'in İzzeddin Keykâvus adlı bir oğlu dünyaya gelmiştir (Cahen, 1979, s. 210; İbn Bîbî, 2014, 456; Turan, 2011, s. 430)

641/1243 yılında gerçekleşen Köseadağ Savaşı sonrasında Moğollar Anadolu'yu istilaya başlamış, bu durum Selçuklu hanedanı için ciddi bir tehdit teşkil etmiştir. Bu tehlikeli süreçte Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in annesi Mahperi Hatun, muhtemelen kızı Selçukî Hatun, bazı cariyeler ve yardımcılarıyla birlikte Anadolu'dan ayrılarak Kilikya Ermeni Krallığı'na sığınmıştır. Ancak Ermeni Kralı Hetum, Moğollar nezdinde itibar kazanmak ve siyasi avantaj elde etmek amacıyla Mahperi Hatun ile beraberindekileri Moğollara teslim

etmiştir. Bu olayla ilgili kaynaklarda önemli bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bazı kaynaklar, Moğollara teslim edilen kişinin Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in eşi Gâziye Hatun olduğunu belirtirken, diğer bazı rivayetlerde bu kişinin Berduliye Hatun olduğu ifade edilmektedir (Shukurov, 2016, s. 105; Kapanşahin- Duman, 2023, s. 7).

3. Şemseddin İsfahânî'nin Vezirlik Makamına Yükselişi

Şemseddin Muhammed İsfahânî'nin kökeni ve ailesine dair bilgiler son derece sınırlıdır. Ancak, adının sonunda yer alan “İsfahânî” nisbesi, onun menşeyini ortaya koyan en önemli ipuçlarından biridir. Bu nisbe, Şemseddin Muhammed'in kökeninin İran'ın İsfahan şehrine dayandığını göstermektedir. Ayrıca, I. İzzeddin Keykâvus'un Antalya'nın yeniden fethi dolayısıyla hazırlattığı ve Celâleddin Nev-Müslüman'a gönderdiği fetihnâme niteliğindeki mektup, Şemseddin İsfahânî'nin Fars asıllı olduğunu; İran'ın İsfahan şehrinde yaşayan, muhtemelen varlıklı ve saygın bir aileye mensup bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca döneme ait bir mektuptan hareketle, Şemseddin İsfahânî'nin o sırada kullandığı künyenin “Kemâleddin” olduğu da anlaşılmaktadır (Turan, 2014, s. 99-100).

Kaynaklarda, Şemseddin Muhammed İsfahânî'nin adı ilk kez Sultan I. İzzeddin Keykâvus döneminde karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde kendisi sırasıyla, eşrâf-ı matbah (saray mutfağı sorumluluğu), inşâ divanı kâtipliği ve Sultanın özel yazışmalarını yürüten has-kâtiplik (inşâ-i hâss) görevlerinde bulunmuştur. Şemseddin İsfahânî, Sultan I. İzzeddin Keykâvus ile yalnızca resmî bir görev ilişkisi kurmakla kalmamış, aynı zamanda onunla yakın ve samimi bir dostluk da tesis etmiştir. Nitekim kaynaklar, İsfahânî'nin, Sultanın sohbet meclislerinde sıkça bulunduğunu ve sohbet arkadaşı (nedîm) olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Onun devlet kademelerinde hızla yükselmesinin ardındaki temel etkenlerden biri de bu yakınlık olmuştur. İbn Bîbî'ye göre, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un çevresindekileri sınadığı bir mecliste Şemseddin İsfahânî, kıvrak zekâsını sergileyerek iki mısralık şiirsel bir cevap vermiş; bu nüktedanlık ve hazırcevaplık Sultanın büyük takdirini kazanmıştır. Bunun üzerine Sultan, Şemseddin İsfahânî'yi zaten yürütmekte olduğu mutfak işleri (eşrâf-ı matbah) görevine ek olarak inşâ-i hâss (özel tuğrâ yazıcılığı) görevine de atamıştır (İbn Bîbî, 2014, s. 405-408; Topçu, 2019, s. 34, 51).

Sultan I. Alâeddin Keykubâd döneminde bir süre inşâ divanı başkanlığı (tuğrâî) görevinde bulunan Şemseddin İsfahânî, bu görevini Yassı Çimen Savaşı'na (628/1230) kadar sürdürmüştür. Yassı Çimen Zaferi'nin ardından, çeşitli hükümdar ve meliklere gönderilmek üzere hazırlanan fetihnâme, tuğrâcı Şemseddin İsfahânî tarafından Erbil Meliki Muzaffereddin Ali'nin huzurunda kaleme alınmıştır. Şemseddin İsfahânî, büyük bir ihtiras ve gururla kaleme aldığı fetihnâmede diğer hükümdarlara hakaret edici bir dil kullandı. Fetihnâmeyi okuyan Sultan I. Alâeddin Keykubad, çevresindeki tecrübeli devlet adamlarının da görüşlerini aldı ve yeni bir fetihnâme yazılmasını buyurdu. Nizameddin Ahmed-i Erzincanî, yeni bir fetihnâme kaleme aldı ve sultanın onayının ardından mevzubahis hükümdar ve meliklere gönderdi. Bu durum dolayısıyla sultan, 628/1230 yılında tuğrâîlik görevinden Şemseddin İsfahânî'yi azletti. Ancak bir süre sonra Sultan I. Alâeddin Keykubad, onu ordu komutanı (Melikü'l-ümera veya Beylerbeyi) makamına tayin etti. Daha sonra Diyarbakır'ın fethiyle görevlendirdi; ancak o, bu şehri ele geçirmeyi

başaramadı (Uzunçarşılı, 1988, s. 120; Bal, 2006, s. 269-270; Solmaz, 2013, s. 529). Bu ara dönemde Eflâkî, onu Kayseri hâkimi olarak tanımlar. İsfahânî'nin Kayseri şahneliği (askerî vali) makamından sonra Sâdeddin Köpek'in öldürülmesinin ardından yeniden göreve getirilerek saltanat nâibliği makamına tayin edilmiştir (İbn Bîbî, 2014, s. 465; Turan, 1948, s. 26; Cahen, 1979, s. 221; Kaymaz, 2014: 56-57). Köseadağ Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından Vezir Mühezzibeddin Ali, Moğol komutanı Baycu Noyan ile bir anlaşma yapmıştı. Ancak bu anlaşmanın geçerlilik kazanabilmesi için Altınorda hükümdarı Batu Han tarafından onaylanması gerekiyordu. Mühezzibeddin Ali, yeni dönmüş olması nedeniyle yol yorgunuydu. Bu sebeple Şemseddin İsfahânî, kıymetli hediyelerle birlikte Batu Han'ın huzuruna gönderildi. İsfahânî'nin gösterdiği saygı ve sunduğu hediyeler Batu Han'ı memnun etti; bunun üzerine Batu Han, onu Türkiye Selçuklu Devleti'ne naib olarak atadı. Ayrıca ona, Nizamü'l-mülk ve Salahü'l-alem unvanlarını verdi (Uzunçarşılı, 1988, s. 94; Bal, 2006, s. 272-273; Erdem – Karakök, 2016, s. 471; Erdem, 1995, s. 98, 101).

İlerleyen süreçte Moğol desteğiyle niyâbet-i hazret (hâkim) (Uzunçarşılı, 1988, s. 94) ve nihayetinde vezirlik makamına yükselmiş ve vefatına kadar bu görevini yürütmüştür. (Erdem – Karakök, 2016, s. 471; Erdem, 1995, s. 98, 101). Böylelikle Vezir Şemseddin İsfahânî, Moğollar tarafından Selçuklu topraklarına nâib-i hazret (hâkim vekili) olarak atanmış ve bu unvanı taşıyan ilk kişi olmuştur. Ayrıca kendisinin, melikü'l-ümerâ (beylerbeyi) unvanıyla ordu kumandanlığı görevini de ifa ettiği görülmektedir (Bal, 2006, s. 270).

4. Şemseddin İsfahânî'nin Berduliye Hatun ile Evliliği

Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in vefatının ardından, başta vezir Şemseddin İsfahânî olmak üzere, Esededdin Ruzbeh, Şemseddin Hasoğuz, Celâleddin Karatay ve Fahreddin Ebubekir Attar gibi önde gelen devlet adamlarının ortak girişimiyle 643/1246 yılında II. İzzeddin Keykâvus Konya'da tahta çıkarılmıştır. Yeni Sultanın tahta geçişine ilişkin atama menşurları ise tuğrâcı Şemseddin Mahmud tarafından kaleme alınmıştır (Turan, 2001b, s. 642-645; Sümer, 2022, s. 354-355). Henüz 11 yaşında hükümdar olan Keykâvus'un gençliği ve tecrübesizliği, dönemin güçlü veziri Şemseddin İsfahânî açısından önemli bir fırsat yaratmıştır. İsfahânî, iktidardaki etkisini artırmak amacıyla bazı rakip devlet adamlarını tasfiye etmiş ve sarayda nüfuzunu pekiştirmek için Sultanın annesi Berduliye Hatun ile evlenmiştir (Björkman, 2001, s. 721-722; Özaydın, 2004, s. 148-149).

Bu dönemde Şemseddin Hasoğuz ve Esededdin Ruzbeh'in devlet içindeki etkilerinin giderek artması, başta vezir Şemseddin İsfahânî olmak üzere bazı yüksek rütbeli devlet adamlarını rahatsız etti. Özellikle melikü'l-ümera Şemseddin Hasoğuz'un kızının Câmedâr emîr Esededdin'in kız kardeşinin oğlu Mübârizeddin Bayram ile evlendirilmesi ile aralarında kurulan akrabalık bağı önemli meselelerde birçok kişinin onlara başvurmasına neden oldu. Devlet işlerinin bu iki devlet adamının izni ile yönetilmesi diğer devlet erkânı arasında iktidar mücadelesinin başlamasına yol açtı. Bu durumu İbn Bîbî şu şekilde anlatmaktadır:

Beylerbeyi Şemseddin Hasoğuz'un kızını, Câmedâr Emîr Esededdin Ruzbe'nin kız kardeşinin oğlu Mübârizeddin Bayram'a vermesi sebebiyle aralarında büyük bir yakınlık doğdu. Aralarında oluşan yakınlık sebebiyle birbirlerine destek olarak devlet işlerinde önemli bir konuma geldiler. Onların

devlet içerisinde sahip oldukları bu önemli konum tabii olarak bazılarını rahatsız ediyor, kıskançlıklara sebep oluyordu. Emîr-i Dâd Nusret ile Pervâne Ebû Bekir Attar, Hasoğuz ve Ruzbe'ye karşı çekememezlik ve kıskançlık duyuyorlardı. Kaynağa göre; Emîr-i Dâd Nusret düzenbaz bir adamdı. Emîr-i Dâd Nusret sürekli olarak Hasoğuz ve Ruzbe hakkında uydurduğu yalanları abartarak Sahib Şemseddin'e yeminlerle anlatıyordu. Sahib onun bu sözlerine ilk dönemler pek itibar etmese de daha sonra yavaş yavaş inanmaya, Hasoğuz ve Ruzbe'ye karşı nefret duymaya başladı. (İbn Bîbî, 2014, s. 518-519).

Bu durum üzerine Emir-i Dâd Nusret'in de dâhil olduğu bir plan hazırlandı ve Hasoğuz ile Ruzbeh, vezir İsfahânî'nin görevlendirdiği rindler aracılığıyla ortadan kaldırıldı. Bu suikastın ardından, Şemseddin İsfahânî öldürülen emirlerin yakın çevresini saraya getirterek, bir kısmını hapse attırdı, diğerlerini ise idam ettirdi (İbn Bîbî, 2014, s. 521-522; Taneri, 1995, s. 130; Quentin, 1965, s. 83-86; Taşkiran, 2015, s. 216-217).

Bu şekilde iktidar yolundaki engellerin kalktığını düşünen İsfahânî için süreç beklendiği gibi ilerlemedi. Saraydaki siyasal güç dengesi, bu gelişmeden sonra vezirlik makamı dışına kayarak, Pervâne Muînüddin Ebûbekir ile Emîr-i Dâd Nusret'in eline geçti. Diğer taraftan Pervane, Ebubekir'in oğlunun eğlence meclisinde veziri işaret ederek "bir gün bu yaşlı bunağın da başına aynı şey gelecek" demesi Şemseddin İsfahânî'nin büyük bir endişeye kapılmasına neden oldu (İbn Bîbî, 2014, s.523; Turan, 2011, s.461; Bal, 2006, s. 276). Şemseddin İsfahânî, melikü'l-küttab (Landau, 2003, s. 3-4) tuğracı Şemseddin Mahmud ile yakınlık kurdu. İbn Bîbî'nin verdiği bilgiye göre Tuğracı şunu söylemiştir:

Eğer Sahib-i azam, vezaret makamından bir divan kararı çıkarır, Rum memleketlerinin melikü'l-ümeralık menşurunu adına yazar gönderir de Erzincan subaşı Şerefeddin Mahmud'un saltanat makamına gelmesini ve saltanat divanında hazır bulunmasını sağlarsa o zaman Pervane'den ve Emîr-i Dâd'dan şikâyetle bulunur. O konuda vereceği cevap ölçülüp tartışılır. Eğer vereceği cevap Pervane'ye kızgınlık ve öfkeyi içerirse, Sahib'in isteği gerçekleşmiş olur. O zaman bu konuda ona açılır ve o yolla bu sıkıntılı durumdan çıkılmış ve kurtuluş yolu bulunmuş olur" dedi (İbn Bîbî, 2014, s. 524-525).

Bunun üzerine yapılan karşılıklı görüşmeler neticesinde, vezir Şemseddin İsfahânî, Konya'ya gelen Erzincan Subaşı Şerefeddin Mahmud'u sıcak bir şekilde karşılamış, ona çeşitli ihsan ve ikramlarda bulunmuştur. Bu yakınlaşma sayesinde, tuğracı Şemseddin Mahmud'un desteğini kazanan İsfahânî, rakipleri Emîr-i Dâd Nusret ile Pervâne Muînüddin Ebûbekir'i saf dışı bırakmayı başarmıştır. Rakiplerini etkisiz hâle getirerek iktidardaki nüfuzunu pekiştiren Şemseddin İsfahânî, artık devlet yönetiminde tek söz sahibi konumuna gelmiştir. Henüz küçük yaşta olan Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un yerine fiilen ülkeyi yönetmeye başlayan vezir, siyasi gücünü daha da sağlamlaştırmak amacıyla Sultanın annesi Berduliye Hatun ile evlenmiştir. Bu evlilik yalnızca iktidarını meşrulaştırmakla kalmamış, aynı zamanda hanedana olan yakınlığını pekiştirerek itibarını da artırmıştır. Bu birliktelikten bir erkek çocuklarının dünyaya gelmesi, İsfahânî'nin hanedana fiilen bağlanmasını sağlayan en önemli gelişmelerden biri olmuştur (Simon, 2006, s. 61; Melville, 2009, s. 54; Bal, 2005, s. 242-243). Bu evlilik, Türkiye Selçuklu tarihinde bir ilk olarak kayda

geçmiştir; zira daha önce bir vezirin, ölen bir Sultanın dul kalan eşiyle evlenmesine dair herhangi bir örnek bulunmamaktadır.

İbn Bîbî, bu evliliğin vezirin isteği doğrultusunda gerçekleşmediğini şu şekilde ifade etmiştir:

Faydasız işlerle uğraşmayı alışkanlık haline getiren, işleri yoluna koymak ve amaçlara ulaşmak için eğri ve doğru kararlar ile bocalayan, ‘Evet vezir’, ‘Doğru vezir’ sözlerini kendilerine meslek edinen lüzumsuz kişiler ve cahil kafalılar, kendilerine menfaat sağlamak için Sahib’i Sultan’ın annesiyle evlendirmeye kalktılar. Bu planı hemen uygulamaya koydular. Şerefeddin’e haber vermeden nikâh ve şeker dağıtma hazırlıklarını tamamladılar. Hiç düşünmeden bu uygunsuz işi gerçekleştirmek için acele ettiler (İbn Bîbî, 2014, s. 528).

Ancak İbn Bîbî’nin verdiği bilgilerin aksine iktidar hırsı doğrultusunda, önünde engel teşkil eden birçok rakibini çeşitli entrika ve planlarla bertaraf eden Şemseddin İsfahânî’nin, böylesine stratejik bir evliliği birtakım emîrlerin telkin ve yönlendirmesiyle gerçekleştirmiş olması, karakteriyle bağdaşmamaktadır. Nitekim onun, siyasal hesaplar doğrultusunda hareket eden, iradesi güçlü ve iktidar mücadelesinde bağımsız kararlar alabilen bir şahsiyet olduğu göz önüne alındığında, bu evliliğin kendi iradesi dışında gelişmiş olma ihtimali oldukça zayıf görünmektedir.

Bazı kaynaklarda ise Şemseddin İsfahânî’nin bu evliliği, “Türklerin yüz karası” ve “küstağça bir hareket” olarak nitelendirilmiş; özellikle devlet erkânı, vezirin bir dönem hizmetinde bulunduğu Sultanın eşiyle evlenmesini hanedana yönelik büyük bir hakaret olarak değerlendirmiştir (Abu’l-Farac, 1950, s.548; Simon, 2006, s.61). Bu nedenle İsfahânî’ye karşı büyük bir öfke duymuşlar ve onu kınamışlardır. Vezir, gelen tepkiler üzerine özür dilemişse de bu tutumları yatıştırmakta başarısız olmuştur. Hatta bazı kaynaklarda, devlet erkânının bu evlilik gerçekleşmeden önce İsfahânî’yi kararından vazgeçirmeye çalıştığı, ancak onun bu evlilikte ısrarcı olduğu ve nihayetinde nikâhın kıyıldığı ifade edilmektedir. Bu gelişmenin ardından, Şerefeddin Mahmud başta olmak üzere birçok emir, duydukları öfkeyle vezirin öldürülmesi gerektiğine hükmetmiştir. Ancak bu tehdit karşısında Şemseddin İsfahânî, “Allah’ın yarattığı bir canı ortadan kaldırmak, gazabın zehrine hedef olup Yaradan’ın lanetine uğramaktır. Bu ne din ehline ne de büyük makamlara sahip olanlara yakışır. Hiçbir insan bu cüretin vebalini taşıyamaz,” diyerek, suikast teşebbüsüne karşı dini bir savunma ortaya koymuştur. Onun bu sözlerinden etkilenen Şerefeddin Mahmud ise Erzincan’a gitmiştir (İbn Bîbî, 2014, s. 530; Yinanç, 2013, s. 198).

Kaynaklarda Şemseddin İsfahânî, Sultanların gözüne girerek ülkenin en yüksek makamını elde etmiş; fakat bu yükselişinin ardında yalnızca şahsi hırslarını tatmin etme amacı taşıyan bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Rivayetlere göre, Selçuklu ümerasını çeşitli entrikalarla birbirine düşürmüş, bu yolla pek çoğunu ortadan kaldırmış ve ardından Sultanın annesi Berduliye Hatun ile evlenerek tıpkı İran’daki Atabegler gibi, padişah adına fakat fiilen kendi iktidarını tesis etmiştir. Bu evliliğin ardından yaklaşık iki yıl boyunca devletin fiili yöneticisi olarak davranmış, çoğu zaman Sultan gibi hareket etmiştir (Yinanç, 2013, s.199-200). Divan toplantılarına katılırken başına saltanat tacı takar, ipekli kumaşlardan yapılmış, gösterişli cübbeler giyer ve bu şekilde atına binerek saraya doğru

yol alırdı. Eğer Sultanla birlikte dışarı çıkacaksa, tekrar aynı ihtişamla atına biner ve 500 muhafız eşliğinde gezilere katılırdı. Şemseddin İsfahânî, devlet işlerini tamamladıktan sonra ise zamanının çeşitli eğlence meclislerinde geçirirdi (İbn Bîbî, 2014, s. 535-537; Merçil, 2007, s. 238-241).

Moğol hanedanlığında Göyük Han'ın 643/1246 yılında tahta çıkma merasimine katılmak üzere Melik Rükneddin Kılıç Arslan, Karakum'daki kurultaya gitmişti (Cüveyni, 2013, s. 233. Türkiye Selçuklu heyetinden Tercüman Bahâeddin Yusuf b. Nuh-i Erzincanî'nin Han'ın huzuruna çıktığında *"Vezir eşrafi öldürdü, vefat eden Sultanın karısı ile evlendi ve sizden emir almaksızın yeni bir Sultan tayin etmek istedi"* deyince Han sinirlenerek II. İzzeddin Keykavus'un tahtan inmesini yerine Rükneddin Kılıç Arslan'ın devletin başına geçmesini ayrıca Sahib Şemseddin'in görevinden alınarak yerine Tercüman Bahâeddin'in atanmasını emretmiştir. (Abu'l-Farac, 1950, s.548). Moğol Hanı'nın hükümdar ile kendisini de azlettiğini öğrenen Şemseddin İsfahânî, büyük bir endişeye düştü. Şemseddin İsfahânî, Sultan II. İzzeddin Keykâvus'u yanına alarak Akdeniz'deki bir kaleye sığınmayı düşünmüş ancak Zilhicce 646/Mart 1249'da yakalanarak öldürülmüştür (; Abû'l-Farac, 1950, s. 548-549; Sümer, 2022, s. 355; Sevim- Merçil, 1995, s. 475-476).

Berduliye Hatun'un durumu ile ilgili bilgiler sınırlı olmakla birlikte, oğlu İzzeddin Keykâvus Bizans'a sürgün edildiğinde yanında bulunduğu rivayet edilmektedir. Rükneddin Kılıç Arslan ve İzzeddin Keykâvus'un Hülâgû Han tarafından müşterek Sultan ilan edildikleri dönemde, kendilerine ödemeleri gereken vergi miktarı bildirilmiş ve ayrıca Hülâgû'nun planladığı Suriye seferine katılmaları istenmiştir. Ancak İzzeddin Keykâvus'un bu vergiyi ödemediğinin öğrenilmesi üzerine, Hülâgû Han onun hakkında ölüm kararı vermiştir. II. İzzeddin Keykavus, Moğollara ödemesi gereken vergiyi aksatması sonucu ilişkilerin bozulması ve IV. Kılıç Arslan ile Pervâne Müineddin Süleyman'ın Moğolları onun aleyhine kışkırtmaları üzerine Bizans'a sığınmak zorunda kalmıştır. II. İzzeddin Keykâvus, Bizans'ta sürgün hayatı yaşadığı dönemde yanında annesi Berduliye Hatun, oğulları Rükneddin Geyumer, Gıyâseddin Mesud, dayıları Kir Haye ve Kedid olmak üzere akrabaları bulunmaktaydı.⁵ İzzeddin Keykâvus'un VIII. Michael ile arası açılınca Keykâvus'un yanında bulunan akrabalarının bir kısmı katledilirken diğer bir kısmı da hapsedildi. Aralarında Hristiyanlığı kabul edenlerin bağışlandığı görülmektedir. VIII. Michael 661/1262 yılında

⁵ II. İzzeddin Keykavus'un kaç çocuğu olduğu net olarak bilinmemektedir. Nitekim kaynaklarda bu konuyla ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Bazı kaynaklarda, onun, Rükneddin Kılıç Arslan, Alaeddin Siyavuş (?), II. Gıyaseddin Mesud, Feramuraz, Rükneddin Geyumers ve Bizans'ta kalan 2 oğlu olmak üzere 7 erkek ve 3 kız çocuğu olduğu ifade edilmektedir. Kızlarından birinin adı Fatma Hatun'dur. Adı bilinmeyen diğer kızının ise Karamanoğlu Mehmed Bey ile evlendiği ileri sürülmektedir. Ayrıca adı bilinmeyen bir Melike'den de Pachymérés'in eserinde bahsedilmektedir. Nitekim 663/1264 yılında Kırım'a giden Sultanın bu kızını Bizans'ta bırakmak zorunda kaldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte Alâeddin Siyavuş'un Sultan II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olup olmadığı konusu hakkında tartışmalar sürmektedir (Bk. Pachymérés, 2009, s. 106; Erdeğer, 2020, s. 66.) Ayrıca Feramuraz'ın Bizans'ta vefat ettiği ve Melik'in de Konstantin adını aldığına dair bilgiler, bazı kaynaklarda yer almaktadır. (Bkz. Uzunçarşılı, 1994, s. 17; Zambaur, 1927, s. 144).

Keykâvus'u, annesini ve oğullarını Enez kalesine hapsedmişti (İbn Kesîr, 2000, s. 146; Sevim-Merçil, 1995, s. 478; Ayönü, 2018, s. 2).

Sultanın kaleye hapsedildiğini duyan Berke Han'ın eşi (aynı zamanda İzzeddin Keykâvus'un halası) Sultanı kurtarmak için Berke Han'ın da desteğini alarak asker çıkartması ile bu çalkantılı dönem sona ermiştir (İbn Kesîr, 2000, s. 402-403; Pachymeres, 2009, s. 160-161).

Berke Han'ın Sultan İzzeddin Keykâvus'a yardım etmesi şu şekilde olmuştur:

Berke Han'ın nikâhlı eşi olan Sultan'ın halası, asker çekip Sultan'ı Frenklerin elinden kurtarması için teşvik etti. Berke Han, daha önce karargâhından elçi olarak Anadolu'ya gelmiş olan yakınlarından Kutlug Melik'i tam teçhizatlı birkaç bin süvariyle Sultan'ı kurtarmaya gönderdi. Kifayetli, tecrübeli ve yiğit bir adam olan Kutlug, deniz yolunu gemilerle geçip, kimsenin haberi olmadan İstanbul önlerine varır varmaz Sultan'ın bulunduğu kaleyi buldu. Onu kale halkından istedi, isteğini yerine getirmekte ihmal ve isteksiz davrandıkları için elini öldürme ve yağmalama işine attı. Malları yakmaya ve meyve ağaçlarını kesmeye başladı. Kale halkı zarardan kurtulmak için ister istemez Sultan'ı oğulları, maiyeti ve yakınlarıyla ona teslim ettiler. Kutlug Melik, orada diğer tutukluların bulunduğu yerlere gitti. Hepsini kurtardı, iyi bir tedbirle Sultan'ı bütün adamlarıyla birlikte geldiği yoldan götürdü (Aksaray, 2000, s. 57).

Öte yandan İbn Bîbî, kötü niyetli kişilerin Sultan'ın annesi Berduliye Hatun'a "Yolda Sultan'ın başına bir felaket geldi" şeklinde asılsız bir haber verdiklerini, bunun üzerine büyük bir üzüntüye kapılan Hatun'un kendisini kaleden aşağı atarak hayatına son verdiğini ifade etmektedir (İbn Bîbî, 2014, s. 590).

Sonuç

XIII. yüzyılın ortalarında Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol hâkimiyetinin gölgesinde siyasî, askerî ve idarî açıdan bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönemde devletin yönetim mekanizmasının bozulmasında, yalnızca dış baskılar değil, saray içi güç mücadeleleri ve teamülleri zorlayan bireysel girişimler de etkili olmuştur. Bu bağlamda, Vezir Şemseddin İsfahânî'nin, Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in dul eşi ve Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un annesi Berduliye Hatun ile yaptığı evlilik hem dönemin siyasî dengelerini hem de hanedan geleneklerini sarsan bir olay olarak öne çıkmaktadır.

Konya'nın zengin Hristiyan ailelerinden birine mensup, bir Rum papazın kızı olan Berduliye Hatun, Selçuklu sarayında sultan eşi ve annesi kimliğiyle uzun süre yer aldı. Sultanın vefatının ardından, onun dul eşi olarak Vezir Şemseddin İsfahânî ile evlenmesi, Selçuklu tarihinde daha önce rastlanmayan bir biçimde yerleşik teamüllerin dışına çıkılması anlamına geliyordu. Bu evlilik sayesinde İsfahânî, hanedana doğrudan bağlanarak siyasî meşruiyetini pekiştirdi. Henüz çocuk yaşta tahta çıkan II. İzzeddin Keykâvus'un iktidarında fiilî yönetimi eline alan vezir, rakiplerini sistematik biçimde tasfiye ederek tek güç merkezi hâline gelmiştir. Bu süreçte evlilik, yalnızca şahsi nüfuzunu meşrulaştıran bir araç değil, aynı zamanda saray protokolünde ve siyasî hiyerarşide etkin rol oynamasını sağlamıştır. Selçuklu ve diğer İslâm devletlerinde hükümdar eşlerinin vezirlerle evlenmesi, dinî açıdan yasak olmamakla birlikte siyasî ve toplumsal bakımdan büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Zira hükümdar eşleri, yalnızca birer aile üyesi değil, hanedanın meşruiyetini

ve devletin kutsal otoritesini temsil eden sembolik figürlerdi; dolayısıyla onların vezirlerle evlenmesi, devlet erkânı tarafından “hanedan onurunun zedelenmesi” ve “iktidarın hanedan dışına taşınması” olarak görülmüştür. Bu nedenle Selçuklu sarayında dul kalan Hatunların genellikle yeniden evlenmeyip, vakıf kurarak veya saray içindeki nüfuzlarını koruyarak varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Nitekim Şemseddin İsfahânî'nin bir Selçuklu hanedan mensubu kadınla evlenmesi dönemin kaynaklarında tepkiyle karşılanmıştır.

Kaynaklarda Şemseddin İsfahânî hakkında emîrleri birbirine düşürerek iktidarı tekeline aldığı ve ardından “Sultanın annesiyle evlenerek saltanat işlerinde mutlak hâkimiyet kurduğunu” ayrıca onun bu süreçte “Atabegler gibi padişah adına fakat kendi iktidarını yürüten bir hükümdar edasıyla davrandığını” aktarmaktadır. Bu durum, Divân-ı Saltanat'ın işlevsizleşmesine, karar alma süreçlerinin dar bir çevreye hapsolmasına ve kurumsal mekanizmaların şahsi iktidar aracı hâline gelmesine yol açmıştır. Ayrıca kaynaklarda, Şemseddin İsfahânî'nin İran'daki Atabegler gibi, padişah adına fakat fiilen kendi iktidarını tesis ettiği belirtilir. Şemseddin İsfahânî, Berduliye Hatun ile gerçekleştirdiği evliliğin ardından yaklaşık iki yıl boyunca devletin fiilî yöneticisi olarak davranmış, divan toplantılarına saltanat tacıyla katılmış, gösterişli ipek cübbeler giymiş ve 500 muhafız eşliğinde Sultan gibi gezilere çıkmıştır. Bu tutum, saray protokolünde ve hanedan teamüllerinde bir kırılma yaratmıştır. Bu evlilik, Türkiye Selçuklu tarihinde bir ilk olarak kayda geçmiştir; zira daha önce hiçbir vezirin, ölen bir Sultanın dul eşiyle evlendiği bilinmemektedir. Bu açıdan, olay hem hanedan teamüllerinin ihlali hem de yönetim geleneğinin kırılması bakımından oldukça önemlidir.

Sonuç olarak, Şemseddin İsfahânî-Berduliye Hatun evliliği, yalnızca kişisel bir tercih değil, Türkiye Selçuklu yönetiminde merkezî otoritenin zayıflaması, devlet kurumlarının şahsi güç mücadelesine alet edilmesi ve hanedan geleneklerinin bozulmasının bir simgesidir. Bu olay, Moğol baskısının arttığı bir dönemde, Selçuklu idaresinin kurumsal dengelerinin kırılmasına ve yönetimin şahıs merkezli bir yapıya dönüşmesine yol açmış; dolayısıyla Türkiye Selçuklu tarihinin siyasi kırılma noktalarından biri olarak kayda geçmiştir.

Extended Summary

This study examines the political, administrative, and institutional disintegration process that the Seljuk Empire of Turkey entered into in the mid-13th century through the marriage of Vezir Şemseddin İsfahânî and Berduliye (Prodoulia) Khatun, an unprecedented event in Seljuk history. The research presents a multi-layered analysis by examining the marriage not merely as an individual choice or an internal court affair, but within the context of the power struggles, dynastic traditions, and transformations in state administration of the period. Berduliye Khatun, a daughter of a Greek priest, entered the Seljuk court as a member of one of Konya's wealthy Christian families. She married Sultan Gıyâseddin Keyhusrev II, and Sultan İzzeddin Keykâvus II was born from this marriage. Berduliye Khatun's status as both the Sultan's wife and the Sultan's mother gave her an extremely powerful position within the Seljuk political hierarchy.

Şemseddin Muhammed İsfahânî, an Iranian bureaucrat, rose through the ranks of the Seljuk state apparatus, holding various positions during the reigns of İzzeddin Keykâvus I and Alâeddin Keykubâd I. Thanks to his intelligence, oratory skills and political manoeuvring abilities, İsfahânî rose rapidly in the court circles and, after the Battle of Köse Dağ, when the Seljuk Empire came under Mongol rule, he attained the position of vizier with the support of the Mongols. Following the death of Sultan Gıyâseddin Keyhusrev II, Şemseddin İsfahânî's influence grew even further during the reign of İzzeddin Keykâvus II, who ascended the throne while still a child. The marriage of Şemseddin İsfahânî to Berduliye Khatun during this period was an unprecedented event in Seljuk history. There is no previous example of a vizier marrying the widow of a deceased sultan. This situation signifies a serious break with Seljuk dynastic traditions and court customs.

This marriage granted Şemseddin İsfahânî a direct kinship bond with the dynasty, elevating him from being merely a vizier to effectively becoming a member of the dynasty. The male child born from this union further strengthened İsfahânî's legitimacy. Sources report that he attended divan meetings wearing the royal crown, dressed like the Sultan, and moved about accompanied by hundreds of guards. This signified the crossing of symbolic boundaries in Seljuk administration and the elevation of the office of vizier to the level of actual sovereignty. However, this marriage and İsfahani's exercise of power provoked a strong reaction among the court circles and state officials. Some contemporary sources described this marriage as 'an attack on the honour of the dynasty' and 'an insolent act'.

Consequently, this study evaluates the marriage of Shams al-Din İsfahani and Berduliye Khatun in terms of personal ambition, the search for legitimacy, and power politics. This marriage stands out as a symbolic example of the violation of dynastic traditions, the personalisation of the administrative mechanism, and the dissolution of the institutional structure in the Seljuk Empire of Rum. This event, which took place under the shadow of Mongol rule, represents an important historical turning point for understanding the collapse of the Seljuk Empire.

Kaynakça

- Abu'l Farac. (1950). *Abu'l Farac Tarihi I-II*. (Doğrul, Ö. R. Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ahmed b. Lütfullah Müneccimbaşı. (2001). *Cami'u'd-Düvel Selçuklular tarihi II (Anadolu Selçukluları ve Beylikler)*. (Öngül, A. Yay.) İzmir: Akademi Kitabevi.
- Ahmed bin Mahmud. (2011). *Selçukname*. (Merçil, E. Haz.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Akropolites, G. (2008). *Vekayiname*. (Umar, B. Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Aksarayi. (2000). *Müsameratü'l Ahbar*. (Öztürk, M. Terc.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Alıç, S. (2021). *Anadolu Beyliklerinde siyasi evlilikler*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Anglois, V. (1982). *Extrait de la Chronique de Sempad, seigneur de Babaron, connétable d'Armenie*. Petersbourg.
- Arık, F. Ş. (1999). Türkiye Selçuklu Devleti'nde siyaseten katl (1075-1243). *Belleten*, LXIII/ (236), 43-94.
- Ayönü, Y. (2018). *Selçuklular ve Bizans*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bal, M. S. (2005). Türkiye Selçuklu Devletinde bir dönüm noktası: II. İzzeddin Keykavus dönemi, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIV/ (38), 242-243.
- Bal, M. S. (2006). Türkiye Selçuklu Devletine hükümdarlık yapan vezir; Şemseddin İsfahânî. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 2006, 265-294.
- Bekar, M. S. (2004). el-Melikü'l-Kâmil, Muhammed. *İslam ansiklopedisi*, (C. 29, s. 68-70). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bezer, G. Ö. (2011). Terken. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi* (C. 40, s. 509), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Björkman, W. (2001). Menşûr. *İslam ansiklopedisi*, (C. 7, s. 721-722). Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*. (Moran, Y. Çev.) İstanbul: E Yayınları.
- Cüveyni. (2013). *Tarih-i Cihangüşa*. (Öztürk, M. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çaycı, A. (2019). *Anadolu Selçuklu sanatında gezegen ve burç tasvirleri*. Konya: Palet Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Durukan, A. (2019). Anadolu Selçuklularında vakıf eserleri yaptırmış kadınlar. *Vakıf Kuran Kadınlar*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Dündar, S. O. (2021). *Selçuklular Zamanında Anadolu'da evlilik 1075-1308*. İstanbul: DBY Yayınları.
- Topçu, E. (2019). *Türkiye Selçuklu veziri Şemseddin Muhammed İsfahani (? - 1249) (Yüksek Lisans Tezi)*, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Eastmond, A. (2010). Gender and Patronage between Christianity and Islam in the thirteenth century. *Change in the Byzantine World in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, (A. Ödekan, A. Ed.). İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.
- Eflaki, A. (2001). *Âriflerin Menkıbeleri I*. (Yazıcı, T. Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Erdeğer, M. G. (2020). *III. Alaeddin Keykubad ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin sonu (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Erdem, İ. & Karakök, T., (2016). Selçuklularda siyaset ve edebiyat ilişkisi üzerine düşünceler

- (Şemseddin Muhammed-i İsfahanî özelinde), *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildiriler II* içinde (s. 467-474). 28-30 Nisan Bartın.
- Erdem, İ. (1995). *Türkiye Selçukluları - İlhanlı ilişkileri (1258-1308)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Esterabadi. (2014). *Bezm-u Rezm*. (Öztürk, M. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Grigor, A. (2007). *Okçu milletin tarihi*. (Andreasyan, H. D. Çev.). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Gürbüz, O. (2004). Erzurum çifte Minareli medresenin yapım tarihi ve banisi hakkında yeni bir yaklaşım. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XI/ (25), 145-160.
- Hacıgökmen, M. A. (2010). Türkiye Selçuklu Devlet adamlarından Eseddin Ayaz. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 471-488.
- Hacıgökmen, M. A. (2012). I. Alaaddin Keykubat'ın (1220-1237) kayınpederi Kir Fard hakkında bir araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities*, II/ (1), 113-114.
- Hamdullah Müstevfi-yi Kazvini. (2018). *Tarih-i Güzide*. (Öztürk, M. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbn Bîbî. (2014). *el-Evâmir el-Alâiyye fî'l-ümûr el-Alâiyye (Selçuknâme)*, C.II, (Öztürk, M. terc.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbn Kesîr. (2000). *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi*. C. 13, Keskin, M. (Çev.). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbnü'l Adim. (2011). *Buğyat At-Talab fî Tarih Haleb Selçuklularla İlgili Haltercümeleri*. (Sevim, A. Yay.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kapanşahin, M. & Duman, K. (2023). Anadolu Selçuklu Devleti'nde Rum kökenli melikeler. *Türk Dünyası Kadın Araştırmaları Dergisi*, II/ (1), 1-19.
- Kaymaz, N. (1970). *Pervâne Mu'înü'd-Dîn Süleyman*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kaymaz, N. (2014). *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kesik, M. (2020). Muînüddin Süleyman Pervâne. *İslam ansiklopedisi*, (C. 31, s. 91-93). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kesik, M. 2021. *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Kütük, A. (2018), Köseadağ savaşı'nın kaybedilmesinde II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kişiliği ve uygulamalarının rolü. *1243 Köseadağ Savaşı ve Anadolu'nun Moğollar Tarafından İşgali Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, (Kaya, A. Ed.). Sivas.
- Landau, J. M. (2003). Küttâb. *İslam ansiklopedisi*, (C.27, s. 3-4). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Melville, C. (2009). *Anatolia under the Mongols, Turkey -Volume1- Byzantium to Turkey 1071 -1453*, (Fleet, K. Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Merçil, E. (2007). *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Neşri. (1949). *Kitab-ı Cihannüma I*. (Unat, F. U. & Köymen, M. A. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özcan, A. (1997). Hatun. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi* (C. 16, s. 499-500), İstanbul:

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özaydın, A. (2004). Menşur. *İslâm ansiklopedisi* (C.29, s. 148-149). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özbek, S. (1999). *Türkiye Selçukluları-Eyyübîler arası münasebetler üzerine (1175-1250)*. Prof. İsmail Aka Armağanı, (Bilgi, N. Haz.). İzmir.

Pachymeres, G. (2009). *Relations Historiques-Bizanslı gözüyle Türkler*. (Barlas, B. Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Parlar, G. (2001). Sanat tarihi yönleriyle figürlü Anadolu Selçuklu sikkeleri. O. Eravşar, (Haz.). *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Kongresi Bildirileri* içinde (s. 195-196). Konya: Selçuk Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Parlar, G. (2002). Anadolu Selçuklu ve beylikler dönemi sikkelerinde görülen geçme motifler. *Türkler*. (C.7, s. 918-922). H. C. Güzel & K. Çiçek vd. (Ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Quentin, S. S. (1965). *Histoires des Tatares*. (Richard, J. Yay). Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner.

Quentin, S. S. (2006). *Histoire de Tatares, Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*. (Özbayoğlu, E. Çev.). Antalya: Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları.

Solmaz, S. (2013). Türkiye Selçuklu devlet adamlarında entelektüel boyut. *II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu, Selçuklularda Bilim ve Düşünce*, 19-21 Ekim 2011, (C. 4, s. 519-554), M. Demirci, A. Temizel, M. A. Hacıgökmen, S. Solmaz (Ed.). Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları.

Sevim, A. & Merçil, E. (1995). *Selçuklu devletleri tarihi siyaset, teşkilat ve kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Shukurov, R. (2013). Harem Christianity: The Byzantine identity of Seljuk princes, *The Seljuks of Anatolia court and society in the Medieval Middle East*. A.C.S. Peacock, & S. N. Yıldız (Ed.). New York: L. B. Tauris, Co Ltd.

Shukurov, R. (2016). *The Byzantine Turks 1204-1461*. Leiden: Brill.

Sümer, F. (2022). Keykavus II, *İslam ansiklopedisi*. (C. 25, s. 354-356). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Şen, Z. (2021). Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in karakter incelemesi. *USAD*, 14, 255-284.

Şeşen, R. (2012). Eyyübîler. *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, (C. 6, s. 375). İstanbul: Çağ Yayınları.

Taneri, A. (1995). Emîr-i Dâd. *İslâm ansiklopedisi* (C.11, s. 130). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Taşcı, K. (2018). Köseadağ savaşı öncesi Moğolların Doğu Anadolu'daki siyasi ve askeri faaliyetleri. (Kaya, A. Ed.). *1243 Köseadağ Savaşı ve Anadolu'nun Moğollar Tarafından İşgali Uluslararası Sempozyum Bildirileri* içinde (s. 161-197). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Taşkıran, H. (2015). *Selçuklu devletlerinde suikastlar*. İstanbul: Selenge Yayınları.

Tomar, C. (2004). el-Melikü'n-Nâsir, Yûsuf. *İslâm ansiklopedisi* (C.29, s. 78-79). Ankara: Türkiye

Diyanet Vakfı Yayınları.

- Turan, O. (1948). Selçuklu devri vakfiyeleri III, Celaleddin Karatay vakıfları ve vakfiyeleri. *Belleten*, XII/(45), 17-172.
- Turan, O. (2001a). Keyhüsrev II. *İslam ansiklopedisi*, (C. 6, s. 620-629). Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Turan, O. (2001b). Keykavus II. *İslam ansiklopedisi*, (C.6, s. 642-645). Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Turan, O. (2011). *Selçuklular zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turan, O. (2014). *Türkiye Selçukluları hakkında resmî vesikalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turan, Ş. (2020). *Türkiye-İtalya ilişkileri I (Selçuklulardan Bizans'ın sona erişine)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uyumaz, E. (2012). Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri. *Eyyûbîler yönetim, diplomasi, kültürel hayat*, Önder Kaya (Ed.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı devlet teşkilâtına medhal*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1994). *Osmanlı tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yalman, S. (2017). The 'Dual Identity' of Mahperi Khatun: Piety, Patronage and Marriage across frontiers in Seljuk Anatolia. *Architecture and Landscape in Medieval Anatolia 1100-1500*, Patricia Blessing (Ed.), Edinburg: Rachel Goshgarian Edinburgh University Press.
- Yinanç, M. H. (2013). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I-II*. (Yinanç, R. Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Zambaur, E. (1927). *Manuel de Genealogie et de Chronologie pour l'histoire del'İslam*. Hanovre.